

**Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова"**

**Історіографічне та джерелознавче дослідження бази даних
"Персональні бібліографічні посібники 1926—1930 років"**

Київ • 2009

Історіографічне дослідження — це сукупність наукових досліджень, присвячених певній темі або історичній епосі, або сукупність історичних робіт, об'єднаних в ідеологічному або національному відношенні.

Джерелознавство — наука про історичні джерела, теорія і практика їх використання в історичних дослідженнях.

У 2009 році в рамках ретроспективного розроблення фонду Державного архіву друку, яке щороку розкриває для суспільства нові шари наукової і культурної спадщини, зосередженої у друкованих пам'ятках, науковцями Книжкової палати України проведено історіографічне та джерелознавче дослідження "Персональні бібліографічні посібники 1926—1930 років". Історіографічним і джерелознавчим це дослідження є, оскільки воно охоплює певний вид видань (історичних джерел) — бібліографічні посібники за визначений період, які об'єднані за національним принципом, тому що всі вони є виданнями України. Це дослідження також є біографічним та бібліографознавчим, оскільки у якості джерела використані бібліографічні видання, що стосуються окремих особистостей.

З метою розширення джерельної бази біографічних та бібліографознавчих досліджень переглянуто алфавітний, систематичний каталоги та каталог спецфонду Книжкової палати України і виявлено персональні бібліографічні посібники, випущені на території України у 1926—1930 роках.

Виявлені матеріали проаналізовано de visu. На основі аналізу виконано історіографічне та джерелознавче дослідження

Окремо видані персональні бібліографічні посібники періоду 1926—1930 рр. — результат роботи найбільших бібліографічних центрів України: Всеукраїнської академії наук, Всенародної бібліотеки України, Українського бібліографічного товариства (м. Одеса) та Одеської центральної наукової бібліотеки.

Проаналізовані бібліографічні розвідки про життя і діяльність провідних українських вчених, письменників, громадських діячів — окремо видані персональні бібліографічні посібники — не тільки не втратили дотепер своєї актуальності, а й набувають нового значення як невід'ємна складова подальшого розвитку національної науки, культури, розбудови громадянського суспільства шляхом повернення з небуття найяскравіших сторінок та імен в історії Української держави. Ці покажчики є основою дійсно наукових, достовірних біографій українських діячів, яких так гостро не вистачає громадськості. Одним з невітшних висновків цього дослідження стало з'ясування факту відсутності новітніх наукових біографічних видань навіть про перших академіків і співробітників ВУАН, і це при наявності відповідних науково-дослідних інституцій. На жаль, значна кількість електронних біографічних баз даних, що

створюються різними установами та організаціями, запозичують інформацію переважно з мережі Інтернет, зокрема з популярного веб-ресурсу "Вікіпедія", де досить часто зустрічаються серйозні фактографічні помилки.

Саме тому повернуті з небуття бібліографічні посібники мають бути альфою і омегою кожного наукового біографічного дослідження у прямому значенні: саме з таких бібліографічних джерел повинні розпочинатися біографічні розвідки, результатом роботи ставати не тільки добре вивірені, переосмисленні на сучасних світоглядних і методологічних засадах правдиві біографії видатних українців, а й повні біобібліографічні покажчики, з включенням останніх публікацій та можливістю постійного поповнення біографічних і бібліографічних баз даних новими відомостями.

Проведеним дослідженням Книжкова палата України розкриває для наукової спільноти справжні, автентичні джерела, що надають достовірну інформацію про видатних українських діячів 20—30-х років ХХ століття.

**Аналітичний огляд щодо
історіографічного та бібліографознавчого дослідження бази даних
"Окремо видані персональні бібліографічні посібники 1926—1930 рр."**

Посібник "Бібліографічний покажчик писаннів академіка А. Е. Кримського" [5], присвячений українському вченому-сходознавцю, славісту, письменнику, академіку Академії наук УРСР, разом з короткою біографією, був надрукований у 1919 році в першій книзі "Записок історико-філологічного відділу Української академії наук" з метою інформування наукової громадськості про доробок першого академіка Історико-філологічного відділу Української академії наук, призначеного наказом гетьмана П. Скоропадського від 14 листопада 1918 р. Окреме видання з доповненням публікацій за 1920—1926 роки та розділу XIV: "З історії Української академії наук" побачило світ в 1926 році. На жаль ні в першому ні в другому посібнику не знайдено відомостей про укладачів, можна тільки зробити припущення, що публікації підготовлено редакцією "Записок".

Посібник відкривається короткою біографічною довідкою "Життєпис академіка Агатангела Евтимовича Кримського", що розкриває основні етапи становлення вченого, поета, белетриста-прозаїка.

У короткій передмові до посібника "Бібліографічний покажчик друкованих писань проф. А. Е. Кримського" зазначено: "З дуже рясної літературно-наукової бібліографії писань проф. А. Е. Кримського подається тут спис тільки того матеріалу, який пощастило тепер зафіксувати. Пропуски ж в цьому спискові — річ неминуча" [5, с. 5] та наведено перелік основних бібліографічних і довідкових джерел, використаних при підготовці посібника.

Хронологічні межі покажчика — 1889—1926 роки. Зустрічаються також згадки про неопубліковані документи, що готуються до друку в 1927 році.

Бібліографічні записи систематизовано за 19 тематичними розділами, назви яких сформульовано відповідно до наукових інтересів дослідника і жанрової різноманітності його творчого доробку. В розділах I—XV відображено праці ученого з питань мовознавства, літературознавства, фольклористики, історії, а також його редакторську діяльність. Розділи XVI—XVIII представляють прозові та поетичні художні твори А. Кримського, XIX — критика, рецензії, відзиви про А. Е. Кримського, як поета і белетриста.

Перший розділ покажчика "Енциклопедичні орієнталістичні статті в словарях Брокгауза й Ефрона та т-ва бр. Гранат" являє собою вибірковий перелік статей, написаних вченим до двох найвідоміших на той час універсальних довідкових видань. Укладачі зазначають, що до першого видання "Словаря Брокгауза и Эфрона", А. Кримським з 1893 до 1905 роки підготовлено "198 енциклопедичних статей із східної історії, філології, літератури, й етнографії. У другому виданні (з 1911 до 1918 р.) таких статей дав він 304" [5, с. 5]. Це статті з історії ісламу, арабських народів, арабського, перського письменства, мовознавчі публікації про семітські, хамітські, тюркські мови.

За твердженням укладачів весь матеріал сходознавчої тематики у "Настольном энциклопедическом словаре т-ва бр. Гранат", а це близько 70-ти провідних статей, також підготовлений А. Е. Кримським.

Бібліографічні записи розділів II—VIII (Праці з семітської філології (а з-особна про арабську мову); Історія мусульманства; Коран; Історія Персії, її письменство й мова; Історія й письменство арабів; Тюркологія; Орієнталістичні видавництва та збірки, що їх редагував А. Кримський) інформують про орієнталістичні дослідження вченого, присвячені історії мусульманства, корану, праці з питань східної філології, переклади зі східних мов художніх творів, як окремо видані, так і публікації у збірниках, періодичних та продовжуваних виданнях та орієнталістичні видання, відредаговані А. Е. Кримським.

Опис першої публікації вченого, що наведена в цій частині покажчика датується 1890 р. і являє собою переклади творів українською мовою перського поета Омара Хайяма, яка побачили світ у часописі "Народ", друкованому органі Русько-української радикальної партії, заснованої з ініціативи Івана Франка, Михайла Павлика, В'ячеслава Будзиновського, Євгена Левицького, Северина Даниловича, Кирила Трильовського та ін.

До назв IV, V, VI і VIII розділів додано коментарі укладачів щодо матеріалу, вміщеного в них та посилання до близьких за тематикою розділів.

У IX розділі покажчика "Фольклористика, етнографія й народня словесність" вміщено інформацію про фольклорні матеріали, зібрані А. Е. Кримським, переклади іноземних казок,

зроблених вченим, рецензії на етнографічні і фольклорні збірки. Окремим підрозділом "До характеристики істориків і етнографів" подано публікації про М. Драгоманова, М. Комарова, М. Лисенка, Ф. Корша та ін. Тут же наведено відомості щодо участі А. Е. Кримського у редагуванні географічної номенклатури при підготовці "Етнографічної мапи Української Соціалістичної Радянської Республіки".

Бібліографічні записи розділу X "Філологія українська, старо-руська, слов'янська та порівняльна" інформують про мовознавчі студії вченого. Тут презентовано монографії; книги, видані у співавторстві з академіком О. Шахматовим, видатним філологом та істориком; письменником, істориком, етнографом Б. Грінченком; мовознавцем та етнографом К. Михальчуком.

З можливою повнотою укладачем зібрано матеріали про публікації у періодичних і продовжуваних виданнях, а також рецензії на твори А. Е. Кримського.

Розділи XI—XII знайомлять з літературознавчим доробком вченого. За основу розподілу матеріалів у цих розділах взято наукову періодизацію історії літератури. У розділі XI "З історії старо-українського письменства" подано інформацію про публікації А. Е. Кримського з історії української літератури XV—XVIII ст., XII — з історії українського письменства XIX ст. Матеріали XII розділу подано за персональними гніздами: Студії над І. Котляревським; Студії над С. Руданським, Студії над І. Франком. Завершують розділ бібліографічні описи критики і рецензій на твори українських письменників та вчених.

Рецензії на праці А. Е. Кримського у розділах II— XII, написані О. Білецьким, І. Крачковським, А. Самойловичем, Т. Флоринським та ін., приписані до рецензованих творів. Інколи до опису додано цитати з рецензій.

У розділі XIII "Українознавчі видання за редагуванням А. Кримського" подано інформацію про участь вченого, як голови Історико-філологічного відділу Української академії наук у редагуванні "Записок Історико-філологічного відділу" з 1920 по 1927 рік, відомості про участь у підготовці до випуску ґрунтовних праць "Украинский народ в его прошлом и настоящем" та "Словника живої української мови" [5, с. 27].

Розділ XIV "З історії Української академії наук" показує вченого як організатора науки, що стояв біля джерел створення Української Академії наук. Тут подано описи публікацій з 1919 року по 1926 рік: інтерв'ю А. Кримського газеті "Известия" про майбутнє Української Академії наук, звіти про діяльність установи та редагування цих матеріалів.

У розділі XV "Дописи" зібрано інформацію про листи А. Кримського до українських та російських газет і журналів з різних дискусійних питань, подорожні записки, політологічні роздуми, нотатки про діяльність наукових установ, події культурного та суспільного життя тощо. Перша публікація датована 1891 роком.

Відомості про письменницьку спадщину А. Кримського зібрано у розділах XVI—XVIII.

Розділ XVI "Основні збірки белетристичних і поетичних писань" інформує про окремо видані збірки художніх творів: оповідань, повістей, поезій, та перекладів художніх творів, що вийшли друком з 1895 по 1923 рік.

Описи публікацій окремих прозових творів у збірниках, періодичних та продовжуваних виданнях зібрано у розділі XVII "Розкидана белетристика".

Поетичні твори А. Кримського, як оригінальні, так і переклади та переспіви іноземної поезії, опубліковані у хрестоматіях, збірниках, календарях, альманахах, українській та російській періодиці представлено у розділі XVIII "Вірші". Записи подано за хронологією їхнього опублікування. Тут описано і "... найпершу письменницьку річ А. Кримського" [5, с. 32] "Ранок на березі ставу", надруковану у львівському журналі "Зоря" 1889 року № 24.

Описи рецензій та критичних матеріалів на художні твори та переклади А. Кримського винесено в окремий XIX розділ "Критики, рецензії й відзиви про А. Е. Кримського, як поета і белетриста". Матеріали подано у хронологічній послідовності — від першої рецензії О. Маковея у львівській "Зорі" 1892 р. на переклади поезій Г. Гейне до дослідження О. Дорошкевича в "Підручнику історії української літератури" 1924 р.

Художні твори письменника викликала не менший інтерес ніж його наукові праці. Серед критиків А. Кримського — І. Франко, Б. Грінченко, О. Грушевський, С. Єфремов, М. Плевака та ін. відомі особистості.

Бібліографічна характеристика документів в усіх розділах посібника включає практично всі необхідні елементи для ідентифікації документів, зокрема: назву твору, підзаголовкові дані, відомості про осіб, причетних до підготовки та випуску видання, місце видання, видавця, рік, сторінки, наявність ілюстративного матеріалу, в аналітичному описі вказано джерело, де надрукований документ. Широко застосовано об'єднаний опис як для багатотомних видань, так і для однойменних публікацій у збірниках, періодичних та продовжуваних виданнях.

Цінним структурним елементом бібліографічного запису є також довідкові та фактографічні анотації, що додано до більшості описів. У них наведено зокрема відомості про передруки, переклади праць ученого іноземними мовами (вірменська, польська, сербська), поліграфічні особливості оформлення видання, зауваги щодо помилок, допущених укладачами і редакторами, цензурні втручання в тексти, викладено короткий зміст публікації.

Бібліографічний покажчик є важливим джерелом інформації щодо розкриття псевдонімів як самого А. Е. Кримського, так і його сучасників. На жаль ці та інші важливі відомості доступні тільки при ретельному ознайомленні з бібліографічними записами посібника через відсутність нумерації та допоміжного апарату, що зумовлений специфікою видання (Доповнена

відбитка з 1-ої книжки "Записок історико-філологічного відділу" [тит. арк.]). Тому єдиним путівником в інформаційному полі посібника є детально виписана структура.

У 1929 році побачив світ бібліографічний посібник, укладений Б. Комаровим "Огляд природознавчих праць М. Максимовича", присвячений московському періоду життя і діяльності українського вченого-природознавця, історика, фольклориста, письменника, члена-кореспондента Петербурзької Академії Наук, першого ректора Київського університету [13].

У передмові до видання укладач зазначає: "... я подаю тут покажчик всіх відомих мені праць М-ча з обсягу природознавства, додаючи до зверхнього, суто бібліографічного опису кожної праці її зміст з особливим підкресленням тих окремих думок та міркувань Максимовичових, що найбільше дають матеріялу до його характеристики, як природника з'окрема, і як вченого та мислителя взагалі" [13, с. 3—4].

У виданні зібрано лише природознавчі дослідження М. Максимовича раннього періоду його життя 1821—1834 років, періоду навчання та праці в Московському університеті (8 років викладачем і 9 місяців професором). Джерельною базою посібника стали фонди одеських книгосховищ: Центральної наукової бібліотеки, Державної публічної бібліотеки, Української бібліотеки ім. Т. Шевченка та Ленінградської публічної бібліотеки*.

Важливим інформаційно-довідковим джерелом посібника є вступне слово, що умовно складається з 4 частин. У першій укладач обґрунтовує необхідність підготовки нового бібліографічного покажчика, присвяченого науковому доробку М. Максимовича-природознавця, створеного в період перебування вченого в Москві, оскільки, на думку укладача, цей період діяльності М. Максимовича найменш вивчений: "Я не знайшов в літературі жодної книжки, жодної брошури, жодної статті, присвяченої М-чов, як природникові..." [13, с. 3].

Друга частина передмови — коротка біографія вченого, де основна увага приділена саме московському періоду його життя: навчання в Московському університеті, викладацька робота, стосунки, що склалися з колегами, участь у наукових експедиціях, наукова кар'єра.

Третя частина подає загальну характеристику наукової діяльності вченого і складається з 7 підрозділів:

1. Максимович — природознавець енциклопедист;
2. Максимович — систематик;
3. Максимович — філософ природи, моніст-енергетик;
4. Максимович — піонер;
5. Максимович — провісник нових ідей;
6. Максимович — природолюбець і популяризатор;
7. Максимович — трудівник.

* Тут і далі назви установ приводяться за їхніми тогочасними найменуваннями.

В останній частині вступного слова укладач аналізує попередні бібліографічні посібники С. Пономарьова, А. Соболевського, О. Янати та інших, присвячені М. Максимовичу, обумовлює вибрану загальну методику бібліографування та методи бібліографічної характеристики опрацьованих джерел. Окремим списком подає назви періодичних видань, в яких друкувались праці М. Максимовича.

У передмові укладач широко використав підрядкові примітки, що містять не менш важливі відомості ніж основна частина посібника. Тут подано додаткові факти біографії вченого, відомості про колег М. Максимовича, маршрути його природничих експедицій, місця зберігання флористичних колекцій. Інколи ці відомості супроводжуються бібліографічною інформацією.

У покажчику використано хронологічне групування бібліографічних записів, які представляють творчий доробок М. Максимовича в царині природознавства: за 11 років діяльності — 108 джерел. "Щодо змісту праць, то ботаніці присвячено з них 58 праць, зоології — 14, загальному природознавству — 11, фізиці — 5, хемії — 4, й решті природничих наук — 16. Щодо форми, то 4 праці мають характер підручників, 58 — наукові дослідження, огляди та замітки, 8 — популярні твори й 38 — критичні, часто дуже докладні огляди різних наукових книжок та статей" [13, с. 9]. Укладач зазначає, що 11 записів відображають публікації вченого, не зафіксовані в жодному з попередніх бібліографічних посібників.

Укладач зазначає, що з 108 назв, уміщених в покажчику, 94 описано *de visu* [13, с. 15]. До описів творів, опрацьованих *de visu*, додано "зміст майже всіх Максимовичевих праць" [13, с. 9], основні тези документа, витяги з публікацій.

Бібліографічні описи джерел подано за правописом оригіналу, анотації за тогочасними правилами української мови, витяги з публікацій — російською.

Бібліографічний опис складається з назви публікації, вихідних даних, відомостей про формат видання, кількісну характеристику для окремо виданих документів. В аналітичному описі подано відомості про джерело, де опубліковано твір.

Покажчик є цінним джерелом інформації про псевдоніми, криптоніми вченого, оскільки "до кожної назви додано також відомості як статтю підписано" [13, с. 15].

На жаль відсутність допоміжних покажчиків знижує пошуковий потенціал посібника, утруднюючи доступ до унікальної інформації зібраної і опрацьованої укладачем.

У 1928 році окремими випусками праць Одеської центральної наукової бібліотеки вийшли бібліографічні посібники "Михайло Коцюбинський: бібліогр. за 10 років (1917—1927)" [17] та "Іван Котляревський: бібліогр. (1904—1928)" [10].

Бібліографічний посібник "Михайло Коцюбинський : бібліогр. за 10 років (1917—1927)" підготовлений аспірантом Одеської центральної наукової бібліотеки О. Горецьким до 15-ліття з

дня смерті письменника і увібрав інформацію про літературний доробок, громадську діяльність та внесок письменника у розвиток культури українського народу. Використавши раніше напрацьовані С. Єфремовим та М. Плеваком матеріали, укладач доповнив їх новими розвідками, зокрема описом видань з серії "Дешева бібліотека красного письменства", публікацій із читанок "Життя та слово" Г. Іваниці, "Колоски життя" О. Стешенка, "Хрестоматії нової української літератури" М. Плевака, інших збірників і документами 1926—1927 років та публікаціями, "що вийшли друком на початку 1928 року — до менту видання цього покажчика" [17, с. 5].

У короткій передмові К. Копержинський — один з керівників Українського бібліографічного товариства — характеризує методичні засади створення посібника, надає великого значення структурі бібліографічного покажчика (наявності відповідних рубрик і розділів), бібліографічній характеристиці відібраних документів. Коментуючи деякі бібліографічні записи посібника, автор передмови подає відомості, які можуть бути корисними дослідникам творчої спадщини М. Коцюбинського. К. Копержинський, наприклад, зауважує, що твір М. Коцюбинського "На віру" "звірено з рукописом" [17, с. 4], що окремими працями, поданими в посібнику "треба користуватися обережно" [17, с. 4], бо в них є фактичні помилки.

Бібліографічні записи покажчика згруповано в такі розділи:

I. Видання творів (повних та поодиноких творів)

II. Інсценізації творів М. Коцюбинського

III. Листування

IV. Розвідки, статті та матеріали до біографії

V. Критика творчості.

У тематичних розділах матеріал розміщено в хронологічній послідовності, в межах хронологічних рубрик — за алфавітом назв. Покажчик складається з 205 записів, кожний розділ має окрему нумерацію.

Бібліографічний запис на окремо виданий документ містить номер запису, назву публікації, місце видання, назву видавництва та кількісну характеристику. Аналітичний опис включає номер запису, назву складової частини та відомості про документ, в якому вона надрукована.

Перший розділ містить 87 бібліографічних записів, що репрезентують видання зібрань та окремих творів М. Коцюбинського з 1917 по 1927 рік.

На початку кожної хронологічної рубрики цього розділу подано описи "Творів" та "Вибраних творів". В області приміток розписано зміст цих видань. Описи інших публікацій наведено в алфавітній послідовності. Рецензії приписано до рецензованих творів.

У розділі "Інсценізації творів Коцюбинського" вміщено бібліографічну інформацію (3 записи) про переробки для сцени прозових творів "Сміх", "Блудні вогні (Fata Morgana)", "Коні не винні", зроблені у 1923, 1926, 1928 рр. відповідно К. Кошевським, П. Куріпком та невідомим автором.

Розділ "Листування" (17 бібліографічних записів) розкриває епістолярну спадщину М. Коцюбинського в дослідженнях М. Зерова, С. Єфремова, О. Дорошкевича та ін. 1918, 1919 та 1923—1928 рр.

Зміст розділу "Розвідки, статті та матеріали до біографії" (31 бібліографічний запис) становлять описи публікацій спогадів сучасників М. Коцюбинського, статей, присвячених життєвому шляху письменника. Серед авторів — Є. Чикаленко, Х. Коцюбинський, Т. Слабченко, М. Горький, М. Чернявський.

Розділ "Критика творчості" (67 бібліографічних записів) інформує про дослідження творчості письменника Л. Білецьким, С. Єфремовим, М. Могилянським, С. Козубом, В. Коряком та іншими літературознавцями, опубліковані у 1917—1928 рр.

Довідковий апарат бібліографічного посібника складають "Абетковий список авторів, що писали про М. Коцюбинського" і додатки: "Скорочення в тексті" та "Журнали, що їх використано для покажчика" (24 назви української та російської періодики).

У зв'язку з особливостями нумерації записів у посібнику посилання в іменному покажчику подано на номер розділу та номер запису.

У порівнянні з внутрішньокнижковим бібліографічним покажчиком С. Єфремова, видання, підготовлене О. Горецьким не містить інформації про зарубіжні видання творів М. Коцюбинського а також має простішу структуру та довідковий апарат.

У підготовці персонального посібника "Матеріали до бібліографії друкованих праць академіка Грушевського за 1905—1928 рр." [16], який був виданий з нагоди вшанування 60-річчя від дня народження та 40-річчя наукової діяльності вченого, брали участь співробітники Всенародної бібліотеки України Д. Балика, О. Карпінська, Н. Козель, Н. Ципкіна. Доповнення до посібника підготував В. Дорошенко — видатний український бібліограф, книгознавець, член Наукового товариства Шевченка у Львові.

Ця праця стала хронологічним продовженням покажчика І. Левицького "Реєстр наукових і літературних праць проф. М. Грушевського (1885—1904)", що вийшов у Львові 1906 року [15].

Джерельною базою при підготовці посібника стали фонди Всенародної бібліотеки України, наукових бібліотек м. Києва, Львівської бібліотеки НТШ.

Бібліографічні записи в посібнику згруповано в трьох розділах:

I. Розвідки, статті, замітки, матеріали;

II. Красне письменство;

III. Рецензії;

Додатки містять "Додатковий бібліографічний список праць акад. М. С. Грушевського, що їх з'ясовано під час друкування".

У першому розділі в хронологічному порядку, а в межах хронологічних рубрик за алфавітом назв, розташовано записи, що містять відомості про окремі видання, зібрання творів та публікації на сторінках вітчизняних і зарубіжних видань. Це понад 800 бібліографічних описів книг, статей, розвідок, інформаційних повідомлень, хронік українською, російською, польською, німецькою, французькою, англійською, турецькою, болгарською, чеською мовами та декілька записів мовою есперанто з історії громадського руху в Україні, національного питання, історії України та зарубіжних країн, опублікованих упродовж 1905—1928 рр.

Тут наведено описи фундаментальних праць вченого, серед яких: "Історія України-Руси" 2-ге видання, "Ілюстрована історія України" українською мовою та російською в авторизованому перекладі, що побачила світ у Санкт-Петербурзі в 1913 році, "Украинский народ в его прошлом и настоящем" (СПб., 1914), "Історія української літератури" (Київ ; Львів, 1923).

Не менш важливу частину цього розділу складають публікації М. Грушевського, присвячені проблемам національної самоідентифікації українців, розбудові незалежної Української держави, вивченню фольклорної спадщини українського народу, мовознавчі та літературознавчі розвідки.

Розділ "Красне письменство" представляє літературно-художню спадщину М. Грушевського 1909—1911, 1913, 1915, 1917, 1918, 1928 рр. — 50 бібліографічних записів на твори українською та деякі авторські переклади російською мовою. Тут подано інформацію про публікації у періодиці, окремі видання деяких художніх творів, окремими записами подано зміст збірок "Sub divo", "З старих карток" (1918 р.) та "Під зорями" (1928).

Останній розділ "Рецензії", 270 бібліографічних записів, містить відомості про рецензії та відгуки М. Грушевського на неперіодичні та періодичні видання, політичні та правові першоджерела, науково-дослідну, науково-популярну, публіцистичну та художню літературу 1905—1917, 1919, 1924—1928 рр. Серед описів публікацій цього розділу рецензії на праці історика В. Ключевського, філолога та історика О. Шахматова, публіциста і громадського діяча Є. Чикаленка, письменника і театрального діяча М. Старицького, етнографічні розвідки І. Франка, відгуки на праці зарубіжних дослідників: польських, чеських, німецьких, французьких, англійських.

Бібліографічні записи цього розділу складаються з прізвища автора публікації, назви прорецензованого джерела, вихідних відомостей та кількісної характеристики видання, а також відомостей про джерело, де надруковано рецензію.

Додатки являють собою алфавітний перелік 18 праць з 1907 по 1922 рр. з історії, етнографії, а також художні та публіцистичні твори, що побачили світ в Україні та за її межами (Нью-Йорк, Вінніпег).

Записи не пронумеровано. Більша частина їх містить відомості про варіанти подання підпису М. Грушевського під публікаціями: Мих. Грушевський, М. Грушевський, М. Г., М. Гр., Михайло Грушевський.

Допоміжний покажчик до бібліографічного посібника "Матеріяли до бібліографії друкованих праць академіка Грушевського за 1905—1928 рр."—"Абетковий покажчик", складається з двох частин. У першій подано алфавітний перелік назв друкованих праць М. Грушевського з посиланням до сторінки покажчика, друга — алфавітний перелік прорецензованих джерел з відповідними посиланнями. На жаль у посібнику відсутній іменний покажчик, що унеможливило отримання в повному обсязі інформації про персони, яким присвячено публікації вченого.

У 1929 р. Президією Бібліографічної комісії при Всеукраїнської академії наук прийнято рішення про заснування серії "Українська бібліографія". Саме в межах цієї серії вийшло кілька персональних бібліографічних посібників: Є. Кирилюка "Бібліографія праць П. О. Куліша та писань про нього" [12] і Г. Вовк "Бібліографія праць Хведора Вовка (1847—1918)" [6].

Посібник, укладений відомим українським літературознавцем Є. П. Кирилюком "Бібліографія праць П. О. Куліша та писань про нього" відкривається його великою передмовою "Бібліографія П. Куліша", що складається з 6 розділів. На 20 сторінках учений робить бібліографічний огляд "кулішівіяна", представляє на суд читача, серед інших, власні текстологічні та літературознавчі розвідки, обґрунтовує методичні рішення щодо бібліографування документів. Укладач зазначає: "Можна сперечатися про оцінку Кулішевої спадщини, можна по-різному зважувати її значення для сучасности, але не можна заперечувати одне — П. Куліш одна з центральних постатів у літературному і громадському житті України XIX століття" [12, с. 1].

У першому розділі передмови обґрунтовано необхідність підготовки бібліографічного посібника, що став би основою нового етапу вивчення життя і діяльності видатного українського письменника і громадського діяча та підготовки фундаментального видання творів П. Куліша.

Другий розділ висвітлює проблеми української бібліографії взагалі і бібліографії П. Куліша зокрема, що фактично представлена одним посібником А. Балики [3].

Матеріали третього розділу передмови — детальний розгляд бібліографічного покажчика А. Балики. Проаналізовано значну кількість бібліографічних записів де зустрічаються помилкові дані щодо місця та джерела публікації творів П. Куліша, недостовірні відомості

щодо авторства окремих творів, приписуваних письменнику, зауважено неповноту посібника, зроблено побіжний огляд праць російських бібліографів С. Венгерова, А. Мез'єр, І. Владиславлева, де подано незначну інформацію про твори Куліша, або така зовсім відсутня.

У четвертому розділі зроблено текстологічний аналіз творів сумнівного авторства, що приписано П. Кулішеві. Укладач пояснює принципи добору таких публікацій та відображення їх у посібнику: "Мусимо застерегти тут про цілу низку непевних матеріалів, що їх ми або не нотуємо, або нотуємо почасти" [12, с. 9].

П'ятий розділ розкриває методичні засади підготовки бібліографічного покажчика: принципи добору матеріалу, особливості структури, спосіб систематизації та бібліографічної характеристики дібраних джерел.

У шостому розділі Є. П. Кирилюк характеризує віднайдені ним публікації П. Куліша, не включені в попередні бібліографічні посібники. Так, аналізуючи покажчик А. Балики, укладач зазначає: "Бібліографія Балики закінчена 1901 роком має 348 номерів; наш покажчик на цьому самому місці має понад 480 номерів" [12, с. 20].

Основна частина бібліографічного посібника складається з п'яти розділів і "Додатків":

I. Бібліографія творів П. О. Куліша

II. Бібліографія писань про Куліша (матеріали).

Наступні розділи являють собою довідково-пошуковий апарат до покажчика:

III. Систематичний покажчик творів П. О. Куліша

IV. Покажчик псевдонімів і криптонімів Куліша

V. Список джерел, що на їх є покликання в покажчику.

Перший розділ покажчика налічує 590 (7 номерів — подвійна нумерація) бібліографічних записів, поданих у хронологічній послідовності з 1840 по 1927 рр. Тут з можливою повнотою наведено інформацію про літературний доробок П. Куліша, починаючи з першої, за словами укладача [12, с. 15], публікації оповідання "Приключение с козаком Бурдюгом на Зеленой неделе", видрукованим в 1840 р. у "Литературной газете" (СПб.), описано як окремо випущені твори — прозові та поетичні, так і публікації у періодичних виданнях — українських та зарубіжних, українською, російською мовами та в перекладах іноземними мовами.

Значна частина записів інформує про історичні дослідження П. Куліша, перше з яких датовано 1843 р.: "З року 1843 маємо першу історичну працю Куліша — полемічну статтю "Ответ г. Сенковскому на его рецензию "История Малороссии" Маркевича" [12, с. 16], надруковане в журналі "Москвитянин". Наведено опис й найбільших історичних розвідок — тритомників "История воссоединения Руси", 1874—1877рр. та "Отпадение Малороссии от Польши (1340—1654)", 1888—1889 рр., виданих у Москві, а також публікацій в періодиці.

Літературознавчий доробок представлений описами окремо виданих літературно-критичних творів, літературознавчих оглядів, передмов та приміток до художніх творів, рецензій та інших публікацій в періодичних виданнях. Ці дослідження присвячені як окремим літературам, так і творчості письменників М. Гоголя, П. Гулака-Артемівського, І. Котляревського, Климентія Зиновія, Т. Шевченка.

Етнографічний доробок письменника представлений у покажчику в основному публікаціями фольклорних матеріалів, зібраних П. Кулішем, що вийшли як окремими виданнями, так і надрукованими в різних етнографічних збірниках, періодичних виданнях, працях науково-дослідних установ. Тут зокрема наведено відомості про першу етнографічну збірку, укладену письменником "Украинские народные предания", що вийшла друком 1847 року в Москві, описано фольклорні записи П. Куліша, надруковані в "Трудах этнографическо-статистической экспедиции", збірнику "Народные Южнорусские песни", виданому А. Метлинським у Києві та ін.

Перекладацька діяльність П. Куліша представлена описами перекладів праць українських авторів для російських видань, перекладами та переспівами поетичних творів А. Міцкевича, У. Шекспіра, Дж. Г. Байрона, Й. В. Гете, О. Фета, О. Пушкіна та ін.

Особливе місце в перекладацькому доробку П. Куліша займає переклад "Святого Письма" "русько-українською мовою". Укладач наводить відомості про перші публікації окремих частин цього твору "Давидові псалми", "Мусієва пісня над червоним морем", "Предсмертна пісня Мусієва" в літературно-художньому журналі "Правда" (Львів) за 1868 рік. Книга "Святе Письмо, або Вся Біблія Старого і Нового Завіту, русько-українською мовою переложена", зафіксована в покажчику в 1869 році.

Значне місце в посібнику займає епістолярна спадщина П. Куліша. Тут подано описи листів письменника до відомих персон: кобзаря Остапа Вересая; вченого-філолога, фольклориста, історика, письменника, перекладача О. Бодянського; українського громадського діяча, історика, соціолога, письменника В. Барвінського; історика, філолога, етнографа, природознавця М. Максимовича; громадського діяча, мецената Г. Галагана та ін.

Багато записів посібника інформують про публіцистичні матеріали, дописи, дискусійний публікації, повідомлення про події з громадського та культурного життя, листи до редакцій газет і журналів, відповіді на відкриті листи, що були надруковані в періодичних виданнях, збірниках та вийшли окремими брошурами.

Другий розділ покажчика "Бібліографія писань про Куліша" інформує про критичні матеріали, присвячені його життю і творчості. Характеризуючи записи цього розділу, Є. Кирилук у передмові зазначає: "вперше подаємо реєстр писань про Куліша, свідомі того, що він особливо не повний. ...найголовніший матеріал (щось із 186 карток) увійшов, як рецензії до

бібліографії самого Куліша" [12, с. 13]. Укладач інформує, що загальна кількість зібраних ним карток з описами документів про П. Куліша становить 466.

Кількість записів другого розділу — 295, що інформують про публікації, присвячені П. Кулішу — історика, етнографу, критику, письменнику, надруковані з 1857 по 1927 рр. До покажчика включено описи найбільш значних літературно-критичних та біографічних матеріалів, поданих у хронологічній послідовності. Укладач свідомо відмовився від тематичного поділу зазначеного матеріалу, пояснюючи своє рішення багатоаспектністю критичних досліджень про П. Куліша, та від алфавітного розміщення записів з метою полегшення пошуку публікацій за певний період.

До другого розділу посібника включено описи окремих видань та публікацій з періодики, енциклопедичних словників, збірників, присвячених П. Кулішу, що вийшли друком у Львові, Києві, Харкові, Коломиї, Москві, Санкт-Петербурзі. Розділ містить також описи бібліографічних матеріалів.

Описи публікацій, не включені укладачем до основної частини покажчика, наведено у додатках до першого та другого розділів і налічують відповідно 18 і 50 записів 1843—1927 рр.

Бібліографічний опис документів включає всі необхідні елементи для ідентифікації як окремо виданих творів, так і публікацій у збірниках і періодичних виданнях. Укладач зазначає: "Ми намагалися додержати одного й найголовнішого правила — скопіювати титульну сторінку книги або часопису... У сумнівних випадках подавали навіть друкарню, редакцію часопису, тощо" [12, с. 6].

Описи джерел подано мовою оригіналу, до багатьох описів додано примітки та коментарі укладача, довідкові анотації. До бібліографічних описів збірок включено перелік розділів, що складають книгу. Зміст основних поетичних збірок П. Куліша: "Досвітки", "Хуторна поезія", "Дзвін", "Позичена Кобза", "Хуторні недогарки" розписано в "Додатках". Бібліографічні описи першого розділу доповнені заголовками у випадку коли твір надруковано не за підписом П. Куліша, а підписаний псевдонімом або криптонімом. Рецензії приписано до рецензованих творів.

Допоміжний апарат покажчика складається з "Систематичного покажчика творів П. О. Куліша", "Покажчика псевдонімів і криптонімів Куліша" та "Списку джерел, що на їх є покликання в покажчику". Суттєвим недоліком посібника є відсутність іменного покажчика, що значно зменшує потенціал довідково-пошукового апарату видання.

Наступним покажчиком, виданим у серії "Українська бібліографія", став персональний бібліографічний посібник Г. Вовк "Бібліографія праць Хведора Вовка (1847—1918)" [6], підготовлений до 10 роковин від дня смерті українського етнографа, антрополога і археолога, що побачив світ у 1929 році.

Джерельною базою при підготовці персонального бібліографічного посібника стали архів та власна бібліотека Ф. Вовка, колекція газетних та журнальних вирізок, відбитків, що їх збирав учений протягом багатьох років життя, власноручно складений ним "Список наукових праць" з приводу запрошення в 1918 році на викладання до Київського університету, а також фонди Всенародної бібліотеки України та бібліотеки Б. Грінченка.

Посібник розпочинається передмовою укладача Г. Вовк (дочки Ф. Вовка,), де подано загальні відомості про підготовлені раніше бібліографічні посібники Д. Золотарьова, О. Алешо А. Носова, та Л. Чикаленка, присвячені Ф. Вовку. Важливою складовою передмови є досить докладні, ґрунтовні біографічні відомості, необхідні для розуміння бібліографічної інформації представленої укладачем у посібнику. Крім того в передмові обумовлено принципи бібліографічного виявлення, добору матеріалів, охарактеризовано методи бібліографування та визначено систему допоміжних показників.

Основна частина бібліографічного покажчика складається з двох розділів:

I. Бібліографія праць Хв. Вовка;

II. Про Хв. К. Вовка та головні матеріали до його біографії.

Перший розділ — 455 бібліографічних записів являє собою хронологічний перелік публікацій Ф. Вовка українською, російською, болгарською, польською, англійською, французькою, чеською мовами, як окремо виданих, так і надрукованих у вітчизняних та зарубіжних виданнях з 1868 по 1928 рік. У межах кожного року матеріали розміщено за типами публікацій: наукові праці, публіцистика, рецензії на видання, переклади. Окремо подано описи документів, відредагованих вченим.

Бібліографічні записи першого розділу ілюструють широке коло наукових, суспільно-політичних та громадських інтересів ученого. Тут подано описи антропологічних досліджень, що знаходилися на передових рубежах тогочасної науки, зокрема "Антропологические особенности украинского народа", "Этнографические особенности украинского народа" (обидві 1916 року), надруковані у збірнику "Украинский народ в его прошлом и настоящем" за редакцією Ф. Вовка, М. Грушевського та М. Ковалевського.

У першій частині посібника "Бібліографія праць Ф. Вовка" після кожного бібліографічного запису курсивом дається зразок підпису документа автором.

Другий розділ посібника "Про Ф. Вовка та головні матеріали до його біографії" містить 71 бібліографічний запис: розвідки про основні напрями діяльності вченого, спогади сучасників та відомих співвітчизників М. Грушевського, М. Драгоманова, С. Єфремова, М. Сумцова та ін.

Бібліографічні записи пронумеровано. В описах творів, виданих іноземними мовами подано переклади назв українською. До описів додано короткі довідкові та фактографічні анотації.

Полегшує користування бібліографічним посібником "Показчик точних заголовків праць та предметів", де рецензії, для зручності в користуванні, виділені в окремий алфавітний ряд.

Посібник Г. Вовк, що акумулює підсумок політичної, громадської та наукової діяльності вченого, і дотепер є важливим джерелознавчим документом про життя і наукову діяльність Ф. Вовка, праці якого радянська влада вважала буржуазно-націоналістично спрямованими.

У 1929 році з нагоди 150-річчя з дня народження Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Історико-філологічним відділом ВУАН випущено персональний бібліографічний посібник, підготовлений В. Тарнавським "Г. Ф. Квітка-Основ'яненко : бібліографічна розвідка" [20].

Цей показчик є значним фактом української бібліографії, що з'явився в результаті великої наукової та пошукової роботи вченого, бібліографа "без біографії" [9, с. 18] до цього часу мало відомого сучасній науковій громадськості, через вилучення основної праці дослідника з наукового обігу і передачі накладу книги у спецфонди бібліотечних і архівних установ. Появі показчика передувало кілька публікацій В. Тарнавського ("Життя і революція", 1927, лютий, 1928 кн. 8 серп.; зб. "Література" 1928), присвячених життю і творчості Г. Ф. Квітки-Основ'яненка.

Того ж 1929 року за постановою Президії Науково-дослідного інституту Тараса Шевченка випущено збірник статей "Квітка-Основ'яненко" [19] накладом 2000 примірників, в якому також надруковано велику розвідку вченого "Квітка в розумінні сучасників" [19, с. 43—65], що по суті є критичним бібліографічним оглядом у якому проаналізовано "... численні рецензії на Квітчині твори, почасти й листування сучасників поміж собою в 30—40-х роках XIX ст." [19, с. 45]. Узагальнюючи результати свого дослідження В. Тарнавський зазначає "Щоб мати загальне уявлення про те, як сприйняли Квітку рецензенти, досить навести де які цифри. 30 відомих журналістів рецензували твори Основ'яненка за його життя (не згадуємо анонімних рецензентів. 15 літератів зупинялися на його творчості по різного характеру статтях. 20 російських журналів, газет і альманахів того часу вміщували ті рецензії, число яких доходить до 130)" [19, с. 45].

У статті знаного українського письменника, літературознавця, бібліографа Г. Зленка знаходимо відомості про цю книгу як не надруковану. Автор зазначає: "Намагання відшукати такий збірник нічого не дало. Стало зрозуміло, що він не вийшов через ті звинувачення, що впали на голови багатьох авторів статей..." [9, с. 19]. Але книгу було віднайдено в Архіві друку Книжкової палати України. Отже це видання спіткала та ж доля, що і показчик В. Тарнавського, тобто з цензурних міркувань вона опинилася у спецфондах книгосховищ і можливо її тираж був згодом знищений. Особливості ж формування фонду Архіві друку і зберігання видань в Книжковій палаті України дозволило зберегти і це видання, і головну працю дослідника — "Г. Ф. Квітка-Основ'яненко : бібліографічна розвідка" [20].

Аналізуючи бібліографічний посібник, видатний український бібліограф М. Ясинський зауважував: "Дві основні тенденції регулювали працю В. Тарнавського. З одного боку подати матеріал з можливою вичерпністю, а з другого — подати в такій формі, щоб максимально полегшити користування покажчиком. І все це з метою, щоб допомогти поглибленому вивченню життя й творчості письменника" [23, с. 37].

Покажчик відкривається передмовою укладача, більша частина якої є джерелознавчим оглядом бібліографічних посібників М. Костомарова, Г. Данилевського, М. Комарова, А. Мез'єр, С. Венгерова, М. Баженова, І Айзенштока, М. Плевако, присвячених життю і творчості письменника. В. Тарнавський, роблячи детальний аналіз попередніх бібліографічних праць, пише: "розглянувши докладно попередні покажчики до Квітки, ми переконалися що-до кількостної їх обмеженості та якісної непридатності для нас, хоч де-які з них (напр. покажчики Данилевського, Комарова) мають історичне значення, як певний бібліографічної роботи етап" [23, с. XVIII—XIX]. Автор зазначає, що ці посібники та матеріали, зібрані і перевірені ним в київських, харківських, ленінградських та московських бібліотеках стали джерельною базою нового персонального покажчика.

У передмові укладач пише: "В основу нашої монографії ми поклали принцип систематичного, формального розташування, поділивши весь матеріал на чотири відділи: I Писання Квітки, II Листування, III Література про Квітку, IV Портрети і малюнки" [23, с. XIX].

Кожний з цих розділів має кілька підрозділів і власну розгалужену систему допоміжних покажчиків, що відповідають особливостям наповнення розділів.

Перший розділ "Писання Г. Ф. Квітки-Основ'яненка" складається з п'яти основних підрозділів: А. Друковані твори, Б. Недруковані твори, В. Твори приписувані Квітці, Г. Продовження й переробки Квітчиних творів, Г. Нездійснені видання Квітчиних творів.

Найскладнішим за структурою є перший підрозділ цього розділу "Друковані твори", що складається з трьох частин: хронологічний покажчик, систематичний покажчик, додаткові покажчики.

Перша частина підрозділу "Хронологічний покажчик друкованих творів Г. Квітки й перекладів його українських повістей іншими мовами (із зазначенням відомих рукописів, цензорських примірників та рецензій)" містить 481 опис творів Квітки-Основ'яненка, що вийшли друком з 1812 по 1928 роки "з повними назвами, потрібними анотаціями, зазначенням відомих автографів, цензорських примірників і рецензій" [23, с. XX]. У межах хронологічної підрубрики записи розташовано за алфавітом назв.

Друга частина "Систематичний покажчик творів" подає описи тих самих публікацій "...в міру першої їх появи друком, ..., щоб читач міг одночасно дізнатися про жанр, мову і форму видання певного твору, міг бачити історію видання кожного твору зокрема" [с. XX].

У третій частині підрозділу зібрано додаткові покажчики: предметний (назв творів); підписів, псевдонімів, криптонімів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка; творів, виданих анонімно; перекладів творів Г. Ф. Квітки-Основ'яненка; перекладів, зроблених письменником; перекладачів; присвят; збірок творів; назв журналів, газет, альманахів, хрестоматій, читанок, де вміщувалися твори Г. Ф. Квітки-Основ'яненка; видавців, редакторів, упорядників, видавництв та серій; міст, де з'явилися твори; вступних статей передмов, післямов та приміток; рецензованих творів письменника; рецензентів; журналів, що вміщували рецензії; відомих автографів друкованих творів (алфавітний та хронологічний); сховищ, де зберігаються автографи творів; творів, виданих вперше посмертно) — всього 20 покажчиків.

У другому підрозділі "Недруковані твори" подано описи 34 автографів художніх прозових, драматичних і віршованих творів, коректур, статей, записок Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, що на той час зберігалися у відділах рукописів найбільших українських і російських книгозбірень. Записи, розміщені в хронологічній послідовності, містять такі відомості: назву документа; приблизну дату написання; особливості паперу; розмір аркушів та їхню кількість. Більша частина описів супроводжується широкими довідковими та фактографічними анотаціями.

До хронологічного покажчика ненадрукованих творів додано абетковий покажчик цих документів, покажчик сховищ, де збереглися рукописи творів письменника та *Varia* (різні документи).

Підрозділ третій "Твори приписувані Г. Квітці", складається з десяти записів. Кожний запис супроводжується розгорнутою довідковою анотацією, де укладач детально аналізує всі згадки в друкованих і рукописних джерелах щодо ймовірного авторства Г. Ф. Квітки-Основ'яненка описаних документів.

Дванадцять записів складають четвертий підрозділ "Продовження і переробки Квітчиних творів", що так само супроводжуються анотаціями щодо місця зберігання документів, авторства та посилання до первинних джерел інформації.

Записи п'ятого підрозділу "Нездійсненні видання Квітчиних творів" (всього 16) інформують про видання, що були підготовлені до друку, але внаслідок цензурних перешкод не були випущені в світ. В анотаціях укладач наводить відомості про джерела отримання бібліографічної інформації, потенційних видавців, прізвища цензорів та причини цензурної заборони.

Другий розділ покажчика "Листування" складають підрозділи: А. Листи Г. Квітки до різних осіб; Б. Листи різних осіб до Г. Ф. Квітки; В. Г. Ф. Квітка в листуванні різних осіб.

Перший підрозділ охоплює листування письменника з 1829 по 1843 рр. і містить 94 записи. Останній лист, до А. Краєвського, датований 13.VI.1843 (дата смерті письменника 20.VIII.1843 р.). Записи розташовано за хронологією написання і подають відомості про дату написання, прізвище адресата, місце зберігання оригіналу і опис джерела, де лист надруковано. До підрозділу додано "Систематичний покажчик листів Г. Ф. Квітки до різних осіб" з прізвищами адресатів в алфавітному порядку, роком написання та номером запису в підрозділі.

Підрозділ Б. "Листи різних осіб до Г. Ф. Квітки" охоплює період з 1817 по 1843 рік і містить 59 записів. Принципи розташування матеріалу та бібліографічний опис в підрозділі та доданому до нього систематичному покажчику листів аналогічні тим, що застосовані у першому підрозділу.

183 записи складають підрозділ В. "Г. Ф. Квітка в листуванні різних осіб", хронологічні межі — 1833—1891 рр. Укладач застосував ті ж принципи систематизації та бібліографічного опису документів, що і в двох попередніх підрозділах. "Абетковий покажчик кореспондентів" (іменний), що завершує підрозділ, окреслює коло персон, тою чи іншою мірою дотичних до життя письменника: видавців, критиків, друзів та шанувальників творчості, серед яких зокрема Т. Г. Шевченко, О. О. Потебня, Є. П. Гребінка, Я. Головацький, М. Максимович, П. Й. Шафарик, О. Бодяньський, М. Шашкевич та інші відомі особистості.

Останні підрозділи Г. "Покажчик заміток, статей, розвідок, де вміщені листи Квітки, до Квітки й різних осіб між собою" (хронологічний) та Г. "Покажчик рукописних сховищ, де зберігаються листи Квітки, до Квітки й різних осіб між собою" (алфавітний, за назвами установ) по суті є допоміжними до змісту другого розділу.

Найскладнішу структуру має третій розділ покажчика "Література про Г. Ф. Квітку", де формальний метод розміщення бібліографічних записів поєднано з тематичним, а в межах окремих підрозділів хронологічний переплітається з алфавітним. На це вказує сам укладач у передмові до посібника, намагаючись пояснити принципи систематизації матеріалу: "Третій відділ (література про Квітку), надзвичайно широкий що-до обсягу, ми поділили на п'ять розділів... Розподіляючи матеріали на розділи, ми намагалися додержати формального принципу... але намагалися головне взяти до уваги характер певної розвідки чи статті, наближаючись цим до тематичного принципу" [23, с. XX—XXI].

Загальна кількість записів розділу 1540 згруповано у такі підрозділи: А. Г. Ф. Квітка в історіях та оглядах літератури й театру і в розвідках, статтях, замітках з історії, літератури, етнографії, мови, публіцистики, то що; Б. Біографічні розвідки, статті, замітки про Г. Квітку, його рід і про інших письменників та громадських діячів; В. Літературно-критичні та

історично-літературні розвідки, статті, рецензії, замітки про Квітчину творчість і про творчість інших письменників; Г. Показчик статей, заміток про видання Квітчиних творів; Г. Бібліографічна література про Г. Квітку; Д. Varia; Е. Абетковий показчик авторів, що писали про Г. Квітку-Основ'яненка; Є. Абетковий показчик журналів, газет, альманахів, енциклопедій, хрестоматій та збірників.

Перший підрозділ третього розділу А. "Г. Ф. Квітка в історіях та оглядах літератури й театру і в розвідках, статтях, замітках з історії, літератури, етнографії, мови, публіцистики, то що" налічує 144 об'єднаних записи на 425 публікацій. Тут за хронологією першої публікації подано інформацію про дослідження творчості письменника, що були надруковані в загальних літературознавчих та театрознавчих працях. Кожний запис включає бібліографічні описи першого видання документу з зазначенням сторінок на яких є відомості про письменника або його твори, інформацію про перевидання та зміну назви (за наявності таких), рецензії на ці праці. Значна кількість описів супроводжується довідковими анотаціями, що уточнюють зміст публікації, за необхідності — кількість сторінок.

Біографічні матеріали зібрано у другому підрозділі "Біографічні розвідки, статті, замітки про Г. Квітку, його рід і про інших письменників та громадських діячів", що налічує 326 об'єднаних записів. Бібліографічну інформацію цього підрозділу згруповано в такі рубрики: I. Показчик матеріалів про рід, родичів письменника, оточення, прізвища; II. Показчик біографічних розвідок, статей, заміток, спогадів про Г. Квітку, що в свою чергу підрозділяється на дві підрубрики: 1) некрологи і ювілейна література; 2) біографічні розвідки, статті, замітки про Г. Квітку; III. Показчик розвідок, статей, заміток про різних письменників та громадських діячів, де висвітлюється Квітчина діяльність або викриваються їх взаємини.

Систематизація матеріалів підрозділу, зважаючи на таку складну структуру, має змішаний хронологічно-систематичний характер.

Об'єднані бібліографічні записи цього підрозділу містять відомості про автора публікації, її назву, опис ідентифікуючого документа, коротку довідкову анотацію та рецензію на публікацію за її наявності.

Про дослідження творчості Г. Ф. Квітки-Основ'яненка інформують матеріали третього підрозділу "Літературно-критичні та історично-літературні розвідки, статті, рецензії, замітки про Квітчину творчість і про творчість інших письменників", що складається з двох рубрик: I. Показчик літературно-критичних та історично-літературних розвідок, статей, рецензій, заміток про Квітчину творчість; II. Показчик розвідок, статей, рецензій, заміток про творчість різних письменників, де знаходимо аналізу Квітчиних писань і зауваження про Квітчину творчість у зв'язку з творчістю тих письменників.

Підрозділ складається з 280 об'єднаних бібліографічних записів, розміщених за датою опублікування з 1822 по 1929 рр. Метод бібліографування матеріалів аналогічний методу, застосованому в попередньому підрозділу. Укладач намагався подати максимальний обсяг відомостей про публікацію та коротко охарактеризувати її зміст, використовуючи довідкові та порівняльні анотації.

19 записів підрозділу Г. "Показчик статей, заміток про видання Квітчиних творів" містять описи публікацій в українській та російській періодиці про історію, підготовку до випуску, аналіз видань творів та передмови з приводу виходу в світ окремо виданих творів Г. Ф. Квітка-Основ'яненка. Записи розміщені за хронологією публікацій і включають відомості про автора статті, назву та ідентифікуючий документ. Анотації коротко розкривають зміст публікацій, подають відомості про редакторів та видавців творів письменника, видавництва, роки випуску, порівняльну характеристику видань різних років.

Інформацію про бібліографічні посібники зібрано у підрозділі Г. "Бібліографічна література про Г. Квітку".

У першій рубриці цього підрозділу "Квітка в спеціальних показчик про нього так друківаних окремо, як і вміщених по різних розвідках, статтях" подано описи 16 джерел з 1842 по 1926 рік.

Бібліографічні праці загального характеру, де зустрічаються відомості про письменника та його твори, зібрано у другій рубриці "Квітка в різних бібліографічних показчиках, оглядах, каталогах, тощо" — всього 34 записи за сто років з 1828 по 1928 рр.

Описи документів цього підрозділу доповнено критичними і фактографічними анотаціями, в яких вказується кількість записів у бібліографічному посібнику, його повнота, зроблено зауваження щодо якості бібліографічних записів, аналізується структура посібника, методичні засади, використані укладачами при його підготовці тощо. Рецензії, за їхньої наявності, приписано до рецензованих творів.

Матеріали, що, на думку укладача, не вписувалися в загальні принципи систематизації, 167 записів, виокремлено у підрозділ Д. "Varia", який складається з таких рубрик: I. Відповіді на Квітчині твори, звертання, заклики до Основ'яненка, згадки про нього в художніх творах; II. Присвята Квітці літературних творів і книжок; III. Замітки про товариства, школи ім. Квітки, про могилу, нагробок, пам'ятник, меморіальні колекції, капітал від продажу творів, то що; IV. Показчик театральних рецензій на вистави Квітчиних п'єс; V. Анекдотичні повідомлення про Г. Квітку-Основ'яненка; VI. Нездійсненні видання статей про Квітку.

Довідковий апарат третього розділу складається з двох допоміжних показчиків: Е. Абетковий показчик авторів, що писали про Г. Квітку-Основ'яненка; Є. Абетковий показчик журналів, газет, альманахів, енциклопедій, хрестоматій та збірників.

Останній четвертий розділ покажчика "Квітка в образотворчому й музичному мистецтві" "...охоплює бібліографічні відомості про портрети, факсиміле, малюнки, ілюстрації, музичні твори, що обходять Квітку" [23, с. 315]. Розділ складається з таких підрозділів: А. Портрети Г. Квітки та його дружини (90 записів); Б. Малюнки, фотографії Квітчиного будинку на Основі, надгробку, краєвиди Основи (30 записів); В. Ілюстрації до Квітчиних творів і література про ілюстрації (24 записи); Г. Квітчині твори, переробки Квітчиних писань, твори присвячені Основ'яненкові — впорядковані про співи і музику (4 записи); Ґ. Портрети приписувані Г. Квітці (2 записи); Д. Покажчик мистців, граверів й авторів статей; Е. Покажчик журналів, газет, альбомів, збірників та книжок, де вміщені портрети Квітки, малюнки, ілюстрації й статті про це.

Покажчик завершується додатками до першого, другого і третього розділів. Загальна кількість записів — 68. Укладач не пояснює причину їхньої появи, можна висловити здогадку, що тут зібрано матеріали, віднайдені після підготовки основної частини посібника.

Бібліографічні записи здійснено із збереженням специфіки тогочасного правопису, наведено обов'язкові та факультативні елементи опису, широко використовуються анотації, застосовано специфічну систему посилань до розділів і позицій. Та занадто складна структура, особливості нумерації записів, довідкового апарату створюють певні труднощі пошуку публікацій на сторінках покажчика, що втім не зменшує його наукової цінності.

Не зважаючи на закиди щодо великої кількості "...зайвих матеріалів, дрібних згадок про письменника, серед яких іноді губляться серйозні й важливі публікації" [7, с. 108] і до сьогодні книга не втратила актуальності через відсутність більш повного окремо виданого покажчика про Г. Ф. Квітку-Основ'яненка.

Ще декілька покажчиків цього періоду, що можуть стати у пригоді вузькому колу фахівців, віднайдено у Архіві друку Книжкової палати України: Дмитренко Леонид Филлипович : список печ. тр. [8]; Яковлев Г. Фердинанд Лассаль в русской литературе : опыт библиогр. произведений Лассаля и о Лассале на рус. яз. [22]; Моргуліс Г. Альфред де Мюссе : спроба бібліогр. [18]; Берман Я. З. М. О. Гершензон : библиография [4]; Алексеев М. П. Бетховен : материалы для библиогр. указ. рус. лит. о нем [1]; Алексеев М. П. Бетховен : материалы для библиогр. указ. рус. лит. о нем [2].

Ці видання — фактично окремо видані бібліографічні списки з простою структурою, без допоміжних покажчиків, з хронологічним або алфавітним розташуванням записів, невеликі за обсягом, але є цікавими для дослідників історії становлення української персональної бібліографії.

Список джерел:

1. Алексеев М. П. Бетховен : материалы для библиогр. указ. рус. лит. о нем / М. П. Алексеев и Я. З. Берман. — Одесса : Одессполиграф, 1927. — 35 с. — (Труды Государственной публичной библиотеки в Одессе ; вып. 1).
2. Алексеев М. П. Бетховен : материалы для библиогр. указ. рус. лит. о нем / М. П. Алексеев и Я. З. Берман. — Одесса : Одессполиграф, 1928. — (Труды Государственной публичной библиотеки в Одессе ; вып. 2).
3. Балика А. Бібліографічний покажчик писаннів П. Куліша / А. Балика // Дубове листя : альм. на згадку про П. О. Куліша / упоряд.: М. Чернявський, М. Коцюбинський, Б. Грінченко. — К., 1903. — С. 247—276.
4. Берман Я. З. М. О. Гершензон : библиография / Я. З. Берман. — [Одеса] : Одесполіграф, 1928. — 52 с. — (Труды Пушкинского дома Академии наук СССР ; вып. 52)
5. Бібліографічний покажчик писаннів академіка А. Е. Кримського / Укр. академія наук. — К. : [б. в.], 1926. — 43 с.
6. Вовк Г. Бібліографія праць Хведора Вовка (1847—1918) / Галина Вовк ; Всеукр. акад. наук ; Бібліогр. коміс. — У Києві : [б. в.], 1929. — 80 с. — (Українська бібліографія ; вип. 3).
7. Гольденберг Л. І. Бібліографічні джерела українського літературознавства : путівник / Л. І. Гольденберг. — 2-ге вид., виправл. і доповн. — К. : Выща шк., 1990. — 254 с.
8. Дмитренко Леонид Филлипович : список печ. тр. / М. Т. — Одесса : [б. в.], 1926. — 8 с.
9. Зленко Г. Бібліограф без біографії / Григорій Зленко // Науковий світ. — 2007. — № 6. — С. 18—19.
10. Іван Котляревський : бібліогр. (1904—1928) / склав О. М. Горещький. — Одеса : [б. в.], 1928. — 18 с. — (Праці Одеської центральної наукової бібліотеки ; т. 2, вип. 2).
11. Квітка в розумінні сучасників // Квітка-Основ'яненко : зб на 150-річчя народж., 1778—1928 / [Ін-т Тараса Шевченка]. — [Х.], 1929. — С. 43—65.
12. Кирилюк Є. Бібліографія праць П. О. Куліша та писань про нього / Є. Кирилюк ; Всеукр. акад. наук. Бібліогр. коміс. — К. : [б. в.], 1929. — 4, 120, 2 с.
13. Комаров Б. Огляд природознавчих праць М. Максимовича / Б. Комаров. — Одеса : [б. в.], 1929. — 50 с. — (Записки Одеського наукового при УАН товариства. Секція природничо-математично ; № 3, вип. 2).
14. Кримський А. Знадоби до життєпису Степана Руданського (1833—1873) / Аг. Кримський та Мик. Левченко М. ; [передм. С. Єфремова]. — У Києві. : з друк. Укр. акад. наук, 1926. — VIII, 7, 244 с. — (Збірник Історично-філологічного відділу / Укр. акад. наук ; № 19, вип. 1).
15. Левицький І. О. Реєстр наукових і літературних праць проф. М. Грушевського (1885—1904) / І. О. Левицький // Науковий збірник, присвячений проф. М. Грушевському з нагоди його 10-літньої наукової праці в Галичині (1894—1904). — Львів : [б. в.], 1906. — С. 1—64.
16. Матеріяли до бібліографії друкованих праць академіка Грушевського за 1905—1928 рр. / упоряд.: Д. Балика [та ін.] ; допов. В. Дорошенка. — К. : [б. в.], 1929. — 104 с.
17. Михайло Коцюбинський : бібліогр. за 10 років (1917—1927) / склав О. М. Горещький ; з перед. сл. К. О. Копержинського.— Одеса : [б. в.], 1928. — 22 с. — (Праці Одеської центральної наукової бібліотеки ; т. 2, вип. 1).
18. Моргуліс Г. Альфред де Мюссе : спроба бібліогр. / Григорій Моргуліс. — Одеса : [б. в.], 1929. — 33 с. — (Одеське наукове товариство. Секція історично-філологічна).

19. Тарнавський В. Г. Квітка-Основ'яненко : зб на 150-річчя народж., 1778—1928 / [Ін-т Тараса Шевченка]. — [Х.] : Укр. робітник, [1929]. — 239 с.
20. Тарнавський В. Г. Ф. Квітка-Основ'яненко : бібліогр. розвідка : з нагоди 150-х роковин народж. письменника (1778—1928) / Вадим Тарнавський. — К. : [б. в.], 1929. — XXVIII, 354 с. — (Збірник історично-філологічного відділу ; № 87).
21. Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності. [Т. 3]. Матеріали до бібліографії друкованих праць академіка М. Грушевського за 1905—1928 рр. / упоряд.: Д. Балика [та ін.] ; допов. В. Дорошенка. — У Києві : [б. в.], 1929. — 104 с.
22. Яковлев Г. Фердинанд Лассаль в русской литературе : опыт библиогр. произведений Лассалья и о Лассале на рус. яз. : к 100-летию со дня рождения (1825—1925) / Гр. Яковлев ; под ред. М. Пакуля. — [Х.] : Гос. изд-во Украины, 1926. — 69 с.
23. Ясинський М. Індивідуальна бібліографія / М. Ясинський // Бібліологічні вісті. — 1930. — № 1. — С. 23—47.